

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ TRABZON BASININDAN BİR ÖRNEK: KEHKEŞAN DERGİSİ

Hüseyin AYAZ*

ÖZ

Sürelî yayınlar yayımlandıkları dönemin canlı tanıklığını yapmaları ve o döneme ilişkin algının ortaya konması bakımından tarih araştırmalarında önemli kaynaklardır. Tanzimat döneminden beri gazete ve dergiler zaman zaman sansür ve baskıya uğramışlardır. II. Abdülhamit dönemi, baskı ve sansürün en yoğun yaşandığı dönemlerden birisidir. Söz konusu dönemdeki kısıtlama II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte ortadan kalkmış; ardından gerek İstanbul'da gerekse Anadolu'da sürelî yayınların sayı ve çeşitliliği artmıştır. Trabzon'da 1908'den 1928'e kadarki zaman diliminde basılan 104 Türkçe gazete ve dergiden biri de Kehkeşan dergisidir. Bu çalışmada, bölgeye veya döneme ilişkin çalışmalara katkı sağlayacağı düşüncesiyle, Kehkeşan dergisi hakkında bilgi verilerek dergide yer alan yazıların konulara göre tasnifi yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kehkeşan, Trabzon, II. Meşrutiyet, Dergi.

ONE SAMPLE FROM THE TRABZON PRESS IN CONSTITUTIONAL PERIOD II: KEHKEŞAN MAGAZINE

ABSTRACT

Periodicals are important sources in historical research in terms of being witnesses and revealing the perceptions of the period when they were published. Newspapers and magazines have occasionally been censored and put under pressure since Tanzimat Period. Abdülhamit II Period is one of the periods in which censorship and pressure were experienced in the densest way. Aforementioned censorship disappeared together with the declaration of Constitutional Period II, then the number and variety of periodicals in Istanbul and Anatolia increased. One of 104 Turkish newspapers

---

* *Araştırma Görevlisi*, KTÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, TRABZON.

and magazines published in Trabzon from 1908 to 1928 is Kehkeşan. In this study, information will be given about Kehkeşan magazine and articles will be classified into topics, with the thought that the study will help researchers studying on this area and term.

Keyword: Kehkeşan, Trabzon, Constitutional Period II, Magazine.

Giriş

Gazeteler ve dergiler yayımlandıkları dönemin yansıtıcı belgeleridir. Zaman içerisinde gerçekleşen değişim ve gelişim süreçlerini izlemek, bu süreçlerin öncesini ve sonrasını değerlendirmek, böylece tarihî hadiselerin nedenlerine, sonuçlarına etraflıca hâkim olabilmek ve neticede konuyla ilgili sağlıklı yorumlara ulaşabilmek yolunda başvuru kaynaklarıdır. Tarih araştırmalarının bu önemli malzemeleri, okuyucuyu bilgilendirip bilinçlendirirken gündemin olaylarını okuyucuyla buluşturmada da acelecidir. Bu noktada, gazetelerin günlük ve haber odaklı olmalarına karşılık dergiler daha geniş zaman dilimlerine yayılabilen, değerlendirme ve fikir odaklı yayınlardır. Öyleyse zamanla kaybolup gitmeden bu tanıklardan haberdar olunmalıdır. Trabzon'da 1909-1910 yılları arasında 24 sayı olarak yayımlanan Kehkeşan dergisi de tarih araştırmacılarının hizmetine sunulmayı bekleyen eski harfli süreli yayınlardan birisidir.

Kehkeşan Dergisi

Osmanlı Devleti'nde basın üzerindeki sansür II. Abdülhamit döneminde yoğun bir biçimde görülmektedir. II. Meşrutiyet'e kadar olan sürede, Abdülaziz döneminde yürürlüğe giren Matbuat Nizamnamesi ile birlikte basında sansür mekanizması işletilmeye başlanmıştır. Bu durum II. Abdülhamit döneminde de sıkı bir şekilde devam ettirilmiştir. Nizamnameyle padişah ve saltanat, nazırlar, devletin müttefiki olan hükümdarlar, yabancı devlet temsilcileri ve memurları hakkında olumsuz beyanlarda bulunmak yasaklanmıştır. Bu koşullara uymayan yayınların süreli olarak veya tümünden kapatılması ve sorumlularına hapis ve para cezaları verilmesi söz konusudur.¹ Bu durum II. Meşrutiyet ilan edilene kadar sürmüştür.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından basın üzerindeki söz konusu baskı ve sansür kaldırılmış ve bu dönemde içlerinde tek veya birkaç sayılı dergi ve gazetelerin de yer aldığı pek çok süreli yayın basılmıştır. Bunda hiç şüphesiz 1909 yılında yürürlüğe giren Matbuat Kanunu'nun etkisi büyüktür. Çünkü bu kanunla birlikte dergi veya gazete çıkarmak için söz konusu gazeteyle ilişkin isim, içerik, basım yeri vb. bilgilerin yer aldığı ve mesul müdürün

---

¹ Cevdet Kudret, *Abdülhamit Döneminde Sansür*, İstanbul 1977, s. 13-16.

imzasını taşıyan dilekçenin İstanbul'da Dâhiliye Nezaretine; taşralarda ise mülki amirlere verilmesi yeterlidir.²

Söz konusu yayın hareketliliği yalnızca İstanbul'la sınırlı değildir. II. Meşrutiyet'le gelen özgürlük ortamında Anadolu'nun pek çok yerinde basın hareketliliğini görmek mümkündür. Anadolu'da da pek çok yerde matbaa kurulmuş ve böylece süreli yayınlar çoğalmıştır. Örneğin, II. Meşrutiyet'in ilanından önce yalnızca "Vilayet" gazetesinin yayımlandığı Konya'da II. Meşrutiyet'in ilanından 1918'e kadar 11 gazete ve 8 derginin yayımlandığı görülmektedir.³

Dönemin basın tarihine baktığımızda Anadolu'da ilk matbaanın Trabzon'da kurulduğunu görmekteyiz. Trabzon'da 1865'te Ortahisar'da kurulan Vilayet Matbaası⁴ ilk matbaanın kurulması ve 1869'da Trabzon adlı gazetenin yayımlanmasıyla Trabzon'da basın hayatı başlamıştır. Bu tarihten, Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilen 1928 yılının sonuna kadar, Trabzon'da 104 Türkçe gazete ve dergi ile birlikte azınlık dillerinde 37 gazete ve dergi çıkarılmıştır. Bunların içerisinde Meşrutiyet döneminde yayımlanan gazete sayısı 11, dergi sayısı ise 12'dir.⁵ Söz konusu dergilerden birisi de *Kehkeşan* dergisidir.

Kehkeşan dergisi, 10 Temmuz 1325 (23 Temmuz 1909) tarihinde yayın hayatına başlamış ve 10 Temmuz 1326 (23 Temmuz 1910) tarihinde kapatılmıştır. Yayın hayatı tam bir yıl süren derginin ilk sayısında "on beş günde bir neşrolunur musavver edebi, fenni, zirai, ticari, sinai mecmuadır" serlevhası yer almaktadır. Meşveret Matbaası'nın bastığı derginin imtiyaz sahipliğini Ali Rıza Pulathaneli üstlenmiştir. Trabzon'da seneliği 15 kuruş, diğer illerde ise 20 kuruş olan derginin nüshası 20 paradır. İdarehanesi Trabzon'daki Hürriyet Meydanı'nda Tarık Kütüphanesi'nde yer almaktadır. Yazı işleri için imtiyaz sahibi Ali Rıza Bey'e, diğer konular için ise Tarık Kütüphanesi sahibi Şatırzade Hasan Bey'e müracaat edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁶ On beş günde bir neşredilen dergi toplam 24 sayıdır. 21 ile 22 ve 23 ile 24 sayıları birlikte neşrolunmuştur.

Kehkeşan dergisinin yazar kadrosu oldukça geniştir. 71 farklı imzanın

² Ahmet Ali Gazel, Şaban Ortak, "İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, Sayı:1, Erzurum 2006, s. 223-224.

³ Bülent Varlık, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C:1, İstanbul 1985, s. 116-117.

⁴ Ali Birinci, "Trabzon'da Matbuat ve Neşriyat Hayatı 1865-1928", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 1-3 Haziran 1988*, Samsun 1990, s. 3.

⁵ Hüseyin Albayrak, *Trabzon Basın Tarihi*, C:1, Ankara 1994, s. 12.

⁶ Cumhur Odabaşoğlu, *Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları 1869-1928*, Trabzon 1987, s. 30.

yer aldığı dergide 8 adet de imzasız yazı yer almaktadır. Alaybeyizade Naci⁷, İbrahim Alaaddin (Gövsä)⁸, Ömer Fevzi⁹, Halil Nihad¹⁰, Doktor Eyüb¹¹, Hasan Hikmet, A. Seyfeddin, A. Vasfi, gibi isimlerden başka Trabzon dışından da yazarların olduğunu kullanılan imzalardan anlıyoruz: “Çorum’dan Abdülbaki Fevzi”¹², “İstanbul Fındıklı: Mehmed Halid”, “Vezirköprü Rüşdiye Muallimi Oğlu Ahmed Sıdkı”, “Rize’den M. Hulusi”, “Çorumdan Evkaf Memuru Süleyman Muhlis”, “İstanbul Lostarzade Basri”, “Gümüşhaneli Hüseyin Cahid”, “Ünyeli Hasan Fahri”, “Ünyeli Hasan Hikmet”.

Kehkeşan dergisinin 1. sayısında yer alan ve imzasız olarak yayımlanan “İfade” başlıklı yazı, derginin yayın politikasını ortaya koymaktadır:¹³

“Şu devr-i dilara-yı hürriyette her şube-i fen ve sanatta, hususiyle âlem-i matbuatta bir eser-i hayat-ı zinde-gî revnûma olmaya başladı. Herkes iktidarı nisbetinde vatan-ı muazzezine hizmet için çalışıyor. Maarif bir milletin ruhu demek olduğundan en evvel ruhumuzu terbiyeye, terakkiyat-ı medeniyyenin mâ-bihî’l-istinâdı olan maarifi mülkümüzde tamime çalışarak cehaletimizi izaleye son derece muhtacız. Bu emr-i ehemmin istihsali zımında memleketimizde de ilan-ı meşrutiyeti müteakip birçok gazeteler saha-yı intişara çıktı. Teessüf olunur ki bunlar meyanında vatanın

⁷ Alaybeyizade Naci’nin asıl adı, Alaybeyizade Hasan Naci’dır. 1854-1920 yılları arasında yaşamıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Albayrak, *Trabzonlu Divan Edebiyatı Şairleri*, İstanbul 2010, s. 163-167.

⁸ Ortaöğretiminin bir kısmını Trabzon’da tamamlayan şair daha sonraki süreçte Trabzon’da öğretmenlik yapmış, bu sırada (1912) Trabzon’dan oluşturulan Gönüllü Taburla birlikte Balkan Harbi’ne de katılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Kelime Erdal, *Geleceğe Işık Tutan Eğitimci İbrahim Alaaddin Gövsä*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa 2012; Ülkü Eliuz, *İbrahim Alaaddin Gövsä Hayatı, Şiirleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996.

⁹ 1884 yılında Trabzon’da doğan Ömer Fevzi Eyüboğlu, hukukçu, şair ve gazeteci olarak bilinir. 1909 yılında “Lazım” adlı mizah gazetesini ve Selamet adlı gazeteyi yayımladı. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Akif Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar ve Trabzonlu Ünlü Aileler*, İstanbul 2007, s. 322-323.

¹⁰ Halil Nihad Boztepe, Trabzon’un üretken kültür insanlarından. Manzum eserlerini Siham-ı İlham, Ayine-i Devran, Mahitab ve Ağaç Kasidesi adlı eserlerinde toplamıştır. Aynı zamanda Nedim Divanı üzerinde yaptığı inceleme araştırma eseriyle birlikte tercümeleleri de mevcuttur. Daha detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Albayrak, *Trabzonlu Divan Edebiyatı Şairleri*, İstanbul 2010, s. 210-221.

¹¹ 1910 yılında Trabzon’da 15 günde bir yayınlanan Anadolu’nun ilk tıp gazetelerinden Hekim gazetesinin ser muharriridir. Mustafa Çulfaz’ın günümüz alfabesine aktardığı Hekim dergisinde 28 adet yazısı olduğu belirtilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Dr. Mustafa Çulfaz, *Anadolu’nun İlk Tıp Gazetelerinden Hekim*, Trabzon 2007.

¹² Alaybeyizadeler ailesine mensup Fazlı Efendi’nin oğludur. Çorum’da dünyaya gelmiştir. 1909 yılında Çorum’da ilkokul müfettişliği görevinde bulunmuş, 1910 yılında Erkek Öğretmen okulunda, İzmit İdadisi’nde Tarih ve Coğrafya öğretmeni olarak çalışmıştır. Detaylı bilgi için bkz. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C:1, İstanbul 1988, s. 417-419.

¹³ “İfade”, *Kehkeşan*, Yıl:1, No:1, Trabzon 1909, s. 3-4.

terakki ve tealisine hizmet edenleri pek az olduğu gibi şediden muhtaç olduğumuz fen ve marifetin tamimine delalet hevesi de pek azdır.

Zann-ı acizanemizce, mefkûreleri henüz inkişafa başlayan halkımızın siyasi gazetelerden edeceği istifade pek mahduttur. Zira siyasiyat, iğraz-ı şahsiyeye pek müsait ve vasi' bir cevelangah olduğundan ekseriye, maksattan tebaüde şunun bunun aleyhinde yazı yazmak, haklı, haksız olarak evlad-ı vatana taarruzda bulunmak gibi akıl ve hikmet asla tecviz edemeyeceği fenalıklara tevessül olunuyor. Daha geçende bunun pek acı bir numunesini idrak etmiş olduğumuzdan bundan sonra bu gibi mühlik derekelere tenezzül edilemeyeceği memul-i kavidir. Esbab-ı meşruhaya binaen siyasiyatı erbabına terk ile nev-resîdegân-ı memleket ve teşne-i marifeti tarik-i sa'y ve gayrette teşci' ve tergibe medar olmak üzere *Kehkeşan* namıyla edebi ve fenni bir risale-yi mevkutenin neşrini arzu ettik. Bu, bizim gibi fen ve marifetten bi-bahre olanlar için büyük bir cüret sayılabilirse de maksadımız evlad-ı vatana yalnız bir hizmet-i acizane bulunmaktan ibaret olduğu için ma'füvv addolunacağımızı ümit edebiliriz. *Kehkeşan* vatanını seven bütün erbab-ı kalemin muavenet-i tahririye-lerine her zaman arz-ı ihtiyaç ettiğinden lütfen bî-diriğ buyrulacak himmat-ı maarif-perveranaye istinaden sema-yı edebde lem'abâr-ı letafet olacak ve tevfiakat-ı rabbaniye daima rehber-i feyz ve devami olacaktır."

İlk sayısında, siyasi çekişmelerin topluma bir fayda getirmediğini ve milleti olumlu bir sonuca ulaştırmadığını ifade eden *Kehkeşan* dergisi, halkı bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye yönelmiş olduğunu bildirir. Zira, sütunlarında günlük siyasi çekişmelerin çoğunlukta olduğu gazeteler aracılığıyla halkın bilgilendirmenin mümkün olmadığını vurgulandığı yazıda, derginin çıkış amacının bu boşluğu doldurmak ve ihtiyacı karşılamak olduğu anlatılmaktadır.

Benimsediği yayın politikasına uygun olarak pek çok konu hakkında yazıların yayımlandığı bir dergi hüviyetini taşır. Özellikle tıpla ilgili olarak kolera, frengi, çiçek vb. hastalıkların nedenleri ve bunlardan korunma yolları hakkında halkın bilinçlendirilmesini amaçlayan yazılar mevcuttur. Bunun yanında fennî, tarihî ve sosyal içerikli yazılar da yer almaktadır. Söz konusu yazıların altında bulunan imzaların, üniversitede okuyan öğrencilerle birlikte doktor, evkaf memuru gibi alanlarında uzman kişilere ait olduğu görülmektedir. Bu anlamda *Kehkeşan* dergisi içerik zenginliği ve yazarlarının bakış açısının genişliği anlamında da dikkate değer bir nitelik göstermektedir.

Kehkeşan dergisinin siyasi çekimlerden uzak olduğunu bildirmesinin yanında İttihat ve Terakki partisine yakın bir yayın organı olduğunu söylemek mümkündür. *Kehkeşan*, Trabzon'da İttihat ve Terakki'nin basın organı gibi çalışan Meşveret gazetesinin basıldığı Meşveret matbaasında çıkarılmaktadır.¹⁴

¹⁴ II. Meşrutiyet'in ilanın ardından Trabzon'da Meşveret gazetesinin sahibi Naci Bey, İttihat ve Terakki'nin Trabzon'daki örgütlenme çabalarına öncülük etmiş ve partinin sözcüsü kabul

Bunun yanında II. Meşrutiyet'in ilanının yıl dönümünde yayına başlaması ve ilk sayısında yer alan "İyd-ı Millî-yi Osmanî" başlıklı yazıda II. Meşrutiyet'in ilanını, "zincir-i istibdadı parçalayarak hürriyet-i istirdad ve hâkimiyet-i millîyeyi tesis"¹⁵ ettiğini söyleyerek övmesi, siyasi duruşunu ortaya koyar niteliktedir. 10 Temmuz'u "millî bayram"¹⁶ olarak nitelendiren dergide, İttihat ve Terakki'ye olan yakınlık ise şöyle ifade bulur:¹⁷

"10 Temmuz tarih-i mukaddesi! İşte Osmanlıların hakiki bayramı, İyd-i Ekber-i Millîsi. Bugün Osmanlıların kalpleri arş-ı hürriyetten rîzân olan nurlarla lebaleb. *Kehkeşan* Meşrutiyet'ten seyelan eden elmaspare-i feyz ve saadetle pür-şevk-i mesardır."

Bu bağlamda *Kehkeşan* dergisinde Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte ortaya çıkan eşitlik, adalet, tekâmül ve haklar gibi meselelerin ele alındığı sosyal, siyasi ve tarihî konulara ilişkin yazılmış makaleler mevcuttur. Eyübzade Ömer Fevzi, "*Derebeylik ve Kanlı Mazi*" başlıklı yazıda, derebeyliğin insanları sömürmesini ve insanların ağa, bey veya paşa olan derebeyin çıkarları için ölmesini eleştirir. İmzasız olarak yayımlanan "*Şeref ve Arzu-yı Cah*" başlıklı yazıda, makam sevdasının ve zaafının insanı ve toplumu içerisine sürüklediği olumsuz koşullar ele alınmaktadır. Ethem Necdet'in "*Felsefe-i Arziyyun*" yazısında ise insanda bulunan arzu duygusu ve bu duygunun kişinin tekâmül ve inkılâbına ne şekilde tesir ettiği üzerinde durulmaktadır. Behram Nail, imzasını taşıyan "*Nisvan, Tekâmül-i Nisvan*" başlıklı yazıda, Avrupa ve Amerika parlamentolarında kadınların da bulunuşunun önemi vurgulanmaktadır. Kadın vekillerin hemsinleriyle müşterek çalışma içerisinde bulunmaları hayranlık ve memnuniyetle karşılanarak benzer uygulamanın Osmanlı'da da olmasını temenni eden ifadelere yer verilmektedir. Doktor Lami'nin "*İhya-yı Esatir*" başlıklı yazısında, ruh çağırma ve ruhlar âleminden haber verme konusu ele alınmaktadır. Yazar, bu uygulamaların doğru olmadığını belirtilerek bu yolla insanların kandırıldığını, bunun yerine gerçek fenle ilgilenip fikrî gelişimimizi bu yolla yapmanın daha yararlı olacağını belirtir. Mehmed Nail imzasını taşıyan "*Matbuat*" başlıklı yazıda matbaanın, birey olarak insanların kendilerini geliştirmelerinde ve bu yolla toplumların kalkınmasında oynadığı rolden ve önemden bahsedilmektedir. Lostarzade Basri'nin "*Demokrasi ve Mesalik-i İçtimaiyye*" başlıklı yazısı, burjuva, aristokrasi, monarşi, demokrasi gibi

---

edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. İsmail Akbal, *Millî Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet*, Trabzon 2008, s. 36.

¹⁵ "İyd-ı Millî-yi Osmanî", *Kehkeşan*, Yıl:1, No:1, Trabzon 1909, s. 3.

¹⁶ "İyd-ı Millî", "İyd-ı Ekber", "Hürriyet Bayramı", "İyd-ı Millî-i Ekber", "İyd-ı Ekber-i Millî" gibi adlarla da anılan 10 Temmuz günü resmi olarak millî bayram statüsüne getirilmiştir. Bu yolla Osmanlı kültüründeki ilk millî bayram olmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz. Hatem Türk, *10 Temmuz Meşrutiyet Bayramı*, Erzurum 2008.

¹⁷ "İyd-ı Millî-yi Osmanî", *Kehkeşan*, Yıl:1, No:1, Trabzon 1909, s. 3.

kavramları ve bunların uygulanış biçimlerini ele alarak birbirleriyle karşılaştırmaktadır. Demokrasinin getirdiği eşitlik, adalet vb. haklardan bahsedilerek demokrasi övülmektedir. Devamında sosyalizm ve kaynakları ele alınarak, Uluslararası Emekçiler Birliği'nin kuruluşundan ve genel tarihinden bahsedilmektedir. Lostarzade Basri, “İnsaniyetin Tekâmül-i Siyasi ve İctimai” başlıklı yazısında sosyolojinin imkânlarından yararlanarak insanlığın ilk dönemlerinden bugüne sosyal ve siyasi olarak geçirdiği evreler genel olarak ele alınmıştır. Aynı yazarın, “Saadete En Müsait Hal-i İctimai Nedir?” başlıklı yazısında ise, toplumsal saadete müsait haller konu edinilir. Bu hallerin ilki, hayat endişesinin olmayışıyla elde edilen saadet; ikincisi, hayatın zorlukları içerisinde duyulan saadet; üçüncüsü, hayatın zorluklarına rağmen elde edilen saadet olmak üzere üç gruba ayrılarak tek tek irdelenir.

Kehkeşan dergisinde yayımlanan 194 yazının 3'ü bilmece, fıkra; 25'i musahabe, deneme, mektup; 8'i fen ve teknik, ziraat; 6'sı toplum, tarih; 5'i tıp; 4'ü dil-edebiyat; 5'i anı, hatıra; 4'ü siyaset, polemik; 29'u hikaye ve mensur şiir; 1'i tiyatro; 95'i şiir konularında/türlerinde kaleme alınmıştır.

Toplumsal ve tarihî konuların, fennî ve zirai meselelerin yanında edebî metinlerin de sayıca çokluğu dikkati çekmektedir. Hikâye ve özellikle şiir, yoğunluğu görülen iki tür olarak karşımıza çıkar. Dergide yayımlanan şiirler arasında hem yeni tarzın örneklerinin hem de eski şiir geleneğinin devamı niteliğinde örneklerin yer aldığı görülmektedir. Bir başka dikkate değer nokta, her sayıda yer alan ve öncelikle “Hamamizade İhsan”, daha sonra da “İhsan” imzalarıyla yayımlanan ve “Letai-fi Emsal” başlığını taşıyan manzum parçalarıdır.¹⁸ Söz konusu manzumlar kıt'a olarak yazılmış ve her nüshada yer almış olup sosyal hiciv özelliği gösteren metinlerdir.¹⁹

“Hani meydanda eser, sözle değirmen mi döner
Derede kurbağalar, daim öter vak vak ile!
Bizde yok fikr-i ala, laf atarız subh u mesâ
Leyleğin bad-ı heva, ömrü geçer lak lak ile!”

Kehkeşan dergisinde, şiirlerin yanı sıra, Hüseyin Vedad, Halil Nihad, Hasan Hikmet vb. imzalarını taşıyan öyküler de yayımlanmıştır. Dergide bir de Ünyeli Hasan Fahri imzasını taşıyan ve “millî tiyatro” ibaresinin yer aldığı “İki Zalimin Son Saati” adlı tiyatro metni 15. sayıdan itibaren tefrika edilmiştir.

Yazı çeşitliliği oldukça fazla olan dergide toplam 194 yazının tespiti yapılmıştır. *Kehkeşan* dergisinin 1-24 sayılarındaki yazıların konu ve türlerine

¹⁸ Hamamizade İhsan imzasıyla *Kehkeşan* dergisinde şiirler yayımlayan kişinin asıl adı Mehmed İhsan Hamami'dir. Gerek Trabzon'da gerekse İstanbul'da pek çok yayın organında yazı ve şiirleri yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Albayrak, a.g.e., s. 222-242; Bal, a.g.e., İstanbul 2007, s. 387-388.

¹⁹ Hamamizade İhsan, “Letai-fi Emsal”, *Kehkeşan*, Yıl:1, No:2, Trabzon 1909, s. 21.

göre künyeleri, alfabetik sıralamayla aşağıdaki gibi çıkarılmıştır:

Bilmece- Fıkra

İmzasız, “Fıkarat-ı Latife”, nr. 4, s. 60.

İmzasız, “Fıkarat-ı Latife”, nr. 5, s. 77.

Memduh Necdet, “Bilmece Muamma”, nr. 1, s. 2.

Musahabe- Deneme-Mektup

A. Cevdet, “Hayat No?”, nr. 21-22, s. 7-8.

A. Necati, “Zavallı Çocuğuma”, nr. 5, s. 73-74.

Abdülbaki Fevzi, “Teşekkür”, nr. 5, s.69.

Ahmed Rıfki, “O Zaman Ki”, nr. 20, s. 5-6.

Ahmed Sıdkı, “Edebşinas Mirim!”, nr. 7, s. 96.

Ahmed Sıdkı, “Arkadaşım Hasan Fahri’ye”, nr. 19, s. 7-8.

Alaybeyizade Naci, “Kehkeşan”, nr. 6, s. 84.

Alaybeyizade Naci, “Meryem Ana”, nr. 13, s. 8-12.

Alaybeyizade Naci, “Ey Vatan’ın Ümid-i Atisi Nur-ı Dideler”, nr. 6, s. 83-84.

Ali Suha, “Toprak”, nr. 1, s. 5-6.

Behram Nail, “Muhabbet ve Tesir-i Muhabbet”, nr. 14, s.1-4.

H. Rıza, “Şehr-i Sıyam Mağfired-i İttisam”, nr. 4, s. 52.

Halil Nihad, “Ezhar-ı Şita”, nr. 5, s. 71-72.

Hamamizade İhsan, “Unutmak İhtiyacı”, nr. 1, s. 5-6.

İbrahim Alaaddin, “Efendim”, nr. 4, s. 53.

İmzasız, “İfade”, nr. 1, s. 3-4.

İmzasız, “İtizar”, nr. 2, s.19.

İmzasız, “Teşekkür”, nr. 3, s. 31.

K. Mesud, “Kehkeşan Müessis-i Muhteremlerine”, nr. 1, s. 7-8.

Kenan Melih, “Neva-yı Tehessür”, nr. 1, s. 7.

M. Ali, “Çiçek”, nr. 19, s. 8-10.

M. Hulusi, “Mektup”, nr. 21-22, s. 8-9.

Mehmed Halid, “Kehkeşan Heyet-i Münevveresine”, nr. 5, s. 72-73.

Nermin, “Kadın Mektupları”, nr. 23-24, s. 15-16.

Ömer Fevzi, “Bir Mektuptan”, nr. 6, s. 88-89.

Fen-Teknik-Ziraat

A. Vasfi, “Kanun-ı Tekâmül’e Dair”, nr. 20, s. 2-4 / nr. 13, s. 1-6.

A. Vasfi, “Madde, Kuvvet, Esir”, nr. 1, s. 8-9.

A. Vasfi, “Menşe-i Hayata Dair”, nr. 2, s. 26-27.

A. Vasfi, “Yine Menşe-i Hayata Müteallik”, nr. 3, s.41-43.

Beyanzade Behram Nail, “Kanun-ı Tekâmüle Dair”, nr. 2, s. 27-29.

- Hüseyin Cahid, “Fen Nedir?”, nr. 11, s. 1-4.
Mehmed Halid, “Askerî Balonlar”, nr. 6, s. 90-91 / nr. 7, s. 101-103.
Mesud Remzi, “Trabzon Hurması”, nr. 12, s. 11-14.

Toplum-Tarih

- Behram Nail, “Nisvan, Tekâmül-i Nisvan”, nr. 17, s. 6-9.
Doktor Lami, “İhya-yi Esatir”, nr. 19, s. 2-4.
Ethem Necdet, “Felsefe-i Arziyyun”, nr. 15, s. 1-5.
Eyübzade Ömer Fevzi, “Derebeylik ve Kanlı Mazi”, nr. 2, s. 23-25.
[İmzasız], “Şeref ve Arzu-yı Cah”, nr. 3, s. 36-38.
Mehmed Nail, “Matbuat”, nr. 2, s. 25-26.

Tıp

- Doktor Eyüb, “Kolera Hakkında Mubahese Yahut Müşavere-i Fenniye”,
nr. 1, s. 10-11 / nr. 2, s. 29-30.
H. Eyüb, “Frengi”, nr. 8, s. 111-113 / nr. 9, s. 126-127.
Hafız Eyüb, “Çiçek”, nr. 4, s. 61-62.
Mecid, “Verem ve Sefalet”, nr. 10, s. 5-8.
Mesud Remzi, “Sütü Kaynatmak Meselesi”, nr. 23-24, s. 4-8.

Dil-Edebiyat

- A. Rıza, “Dilimiz”, nr. 4, s. 57-59 / nr. 5, s. 77-78.
Ahmed Hikmet, “Dilimiz”, nr. 6, s. 91-92.
Halil Nihad, “Üslub-ı Beyan”, nr. 12, s. 1-3.
Ömer Fevzi, “Bir Mülhaza”, nr. 11, s. 7.

Anı-Hatıra

- A. Lütfullah Şay, “Arabistan Hatıratımdan”, nr. 15, s. 10-11.
Ahmed Sıdkı, “Zavallı Mütefekkir, Bahtiyar Çiftçi”, nr. 8, s. 109-111.
Behram Nail, “Opera Temaşası”, nr. 15, s. 6-10.
Hasan Hikmet, “Hemşiremize”, nr. 14, s. 9-10.
Mehmed Halid, “Medine Yolunda”, nr. 16, s. 3-5.

Siyaset

- İmzasız, “İyd-ı Millî-yi Osmanî”, nr. 1, s. 3.
Lostarzade Basri, “Demokrasi ve Mesalik-i İctimaiyye”, nr. 9, s. 116-118 / nr. 12, s. 6-11. / nr. 14, s. 6-7.
Lostarzade Basri, “İnsaniyetin Tekâmül-i Siyasi ve İctimaisi”, nr. 17, s. 1-4 / nr. 18, s. 1-3.
Lostarzade Basri, “Saadete En Müsait Hal-i İctimai Nedir?”, nr. 21-22, s. 2-6 / nr. 23-24, s. 1-4.

Hikâye ve Mensur Şiir

- A. Necati, "Fena Bulmuş Emeller", nr. 4, s. 54.
A. Necati, "Ne İsterim Bilir Misin?", nr. 1, s. 6.
A. Seyfeddin, "Rüyada", nr. 17, s. 5.
Ahmed Sıdkı, "Zavallı Kızcağız", nr. 16, s. 7-9.
H. Rıza, "Mehtapta", nr. 10, s. 4.
H. Rıza, "Sabah", nr. 16, s. 6.
Halil Nihad, "Ayşe Ninenin Keçisi", nr. 9, s. 122-126.
Halil Nihad, "Deniz Kenarında", nr. 14, s. 7-9.
Halil Nihad, "Fransa Perileri", nr. 7, s. 99-101.
Halil Nihad, "İlk Yalnızlık", nr. 2, s. 21-23.
Hamamizade İhsan, "Zavallı Kanaryacığım", nr. 3, s. 38-41.
Hasan Hikmet, "Uyuyordu", nr. 9, s. 121.
Hasan Hikmet, "Kanaryam", nr. 17, s. 9-10.
Hasan Raif, "Menekşe Toplarken", nr. 19, s. 5-6.
Hasan Raif, "Tedavi", nr. 3, s. 43-46.
Hüseyin Vedad, "Nisan Yağmuru", nr. 7, s. 98.
Hüseyin Vedad, "Ben İsterim Ki", nr. 19, s. 4.
Hüseyin Vedad, "Fecr", nr. 8, s. 107-108.
Hüseyin Vedad, "Unutamam", nr. 16, s. 5.
İmzasız, "Bir Çobanın Hikâyesi", nr. 1, s. 12-14.
M. Agâh, "Merhamet", nr. 4, s. 56-57.
M. Avni, "Kuşcağızlar", nr. 20, s. 4-5.
Mehmed Muhib, "Fedakâr İhtiyar", nr. 21-22, s. 6-8.
Mesud Remzi, "Helecan İçerisinde", nr. 18, s. 5-10.
Necdet, "Mehtap", nr. 5, s. 70.
Necdet, "Akşam", nr. 10, s. 2.
Nezihe, "İki Serserinin Hilesi", nr. 10, s. 8-11.
Süleyman Radi, "Dünkü Mektup", nr. 5, s. 75-76 / nr. 6, s. 93-94 / nr. 8, s. 113-116 / nr. 10, s. 11-12 / nr. 12, s. 14-16 / nr. 13, s. 12 / nr. 14, s. 10-12.
Ziya Behlül, "Severim", nr. 23-24, s. 9.

Tiyatro

- Ünyeli Hasan Fahri, "İki Zalimin Son Saati", nr. 15, s. 12 / nr. 16, s. 9-12 / nr. 18, s. 10-12 / nr. 19, s. 11-12 / nr. 21-22, s. 11-16 / nr. 23-24, s. 10-14.

Şiir

- Abdülbaki Fevzi, "Dağları!...", nr. 8, s. 107.
Abdülbaki Fevzi, "Kaleme Hitap", nr. 5, s. 68-69.
Abdülbaki Fevzi, "Nazire", nr. 5, s. 70-71.
Abdülbaki Fevzi, "Ormanlara", nr. 10, s. 3.

- Abdlbaki Fevzi, “Şarkı”, nr. 16, s. 6.
 Abdlbaki Fevzi, “Şarkı”, nr. 18, s. 4.
 Abdlbaki Fevzi, “Şarkı”, nr. 21-22, s. 7.
 Ahmed Fehmi, “Enin-i Dil”, nr. 2, s. 20-21.
 Ahmed Fehmi, “Girit...”, nr. 7, s. 97.
 Ahmed Sıdkı, “Yetim Kylnn Son Nefesindeki İniltilisi”, nr. 7, s. 96.
 Alaybeyizade Naci, “Şeban-ı Memlekette Merhum Agah Bey’in Kitabe-i Mezarıdır”, nr. 6, s. 84-85.
 Alaybeyizade Naci, “Merhum Validemin Kitabe-i Mezarıdır”, nr. 6, s. 85.
 Asım Bey Merhum, “Kemal Bey’e Mersiye”, nr. 9, s. 120-121.
 A. Seyfeddin, “lmmden Sonra”, nr. 19, s. 1.
 A. Seyfeddin, “İğne”, nr. 23-24, s. 1.
 A. Seyfeddin, “Aşk-ı Mektum”, nr. 21-22, s. 1.
 A. Seyfeddin, “Bir Mersiye”, nr. 7, s. 95.
 A. Seyfeddin, “Sevmiyorsan Eđer”, nr. 18, s. 3-4.
 A. Seyfeddin, “Toplar Atılırken”, nr. 11, s. 5.
 A. Seyfeddin, “Vatan Şarkısı”, nr. 14, s. 5.
 Baki, “Gazel”, nr. 6, s. 87.
 Bayezid mer Fevzi, “İsmail Safa”, nr. 2, s. 19-20.
 Bir Derviş, “Gazel”, nr. 8, s. 109.
 Bir Derviş, “Gazel”, nr. 20, s. 6.
 Bir Derviş, “Gazel”, nr. 7, s. 98.
 Bir Derviş, “Ramazan”, nr. 6, s. 87.
 Cenab Haşmet, “Gzlerin İin”, nr. 9, s. 119.
 Cenab Haşmet, “Hayal-i Yâr”, nr. 14, s. 5.
 Cenab Haşmet, “Menakıb-ı Hicran”, nr. 10, s. 1-2.
 Cenab Haşmet, “Menakıb-ı Hicran”, nr. 12, s. 4.
 elebizade Mehmed Nuri, “Terkib-i Bend”, nr. 11, s. 8-12.
 Halil Nihad, “Muharebeden Sonra”, nr. 6, s. 86.
 Hamamizade İhsan, “Letaif-i Emsal”, nr. 2, s. 21.
 Hamamizade İhsan, “Tugyan-ı Tesirât”, nr. 2, s. 20.
 Hamamizade İhsan, “Letaif-i Emsal”, nr. 6, s. 85.
 Hamamizade İhsan, “Letaif-i Emsal”, nr. 7, s. 95.
 Hamamizade İhsan, “Letaif-i Emsal”, nr. 1, s. 5.
 Hamamizade İhsan, “Letaif-i Emsal”, nr. 3, s. 38.
 Hamamizade İhsan, “Letaif-i Emsal”, nr. 5, s. 69.
 Hamamizade İhsan, “Letaif-i Emsal”, nr. 9, s. 118.
 Hamamizade İhsan, “Letaif-i Emsal”, nr. 4, s. 56.
 Hatib Hafız Ali, “Kıt’a-i Tebrikiye”, nr. 12, s. 3.
 İbrahim Alaaddin, “Aşkım”, nr. 8, s. 106-107.
 İbrahim Alaaddin, “Hastayken”, nr. 10, s. 1.

- İbrahim Alaaddin, "Hep O", nr. 5, s. 67.
İbrahim Alaaddin, "Hüsn-i Mahuf", nr. 9, s. 119.
İbrahim Alaaddin, "Millet Şarkısı", nr. 14, s. 5.
İbrahim Alaaddin, "Rayet-i Şekavet", nr. 4, s. 53.
İbrahim Alaaddin, "Söyleniş", nr. 12, s. 4.
İbrahim Alaaddin, "Teselli-i Şiir", nr. 16, s. 1.
İbrahim Alaaddin, "Timsal-i Gaib", nr. 6, s. 86.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 10, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 15, s. 11.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 18, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 11, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 12, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 13, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 14, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 16, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 17, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 19, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 20, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 21-22, s. 3.
İhsan, "Letaif-i Emsal", nr. 23-24, s. 3.
Kalecizade Agâh, "Gazel", nr. 6, s. 87.
Kalecizade Agâh, "Bir Kıt'a", nr. 7, s. 98.
Kalecizade Agâh, "Bir Kitabe-i Mezar", nr. 5, s.70
Kalecizade Agâh, "Gazel", nr. 8, s. 108-109.
Kalecizade Agâh, "Şarkı", nr. 13, s. 8.
M. Hulusi, "Mücevherat-ı Saib", nr. 17, s. 11-12.
M. Hulusi, "Mücevherat-ı Saib", nr. 4, s. 59-60.
M. Hulusi, "Mücevherat-ı Saib", nr. 7, s. 103-104.
Mahmud Hamdi, "Selanik'te Bir İstanbul Muhacirine", nr. 19, s. 6-7.
Mustafa Mümtaz, "Şeb-i Hazan", nr. 7, s. 97.
Nezihe, "Menekşe", nr. 8, s. 108.
Ömer Fevzi, "Fani Duygular", nr. 4, s. 51
Ömer Fevzi, "Güvercinin Sesi", nr. 3, s. 31-32.
Ömer Fevzi, "Sayezâr-ı Hayalde", nr. 1, s. 4-5.
Ömer Fevzi, "Aşyan-ı Aşk – Uzaklarda", nr. 13, s. 7-8.
Ömer Fevzi, "Ayrılıktan Evvel", nr. 23-24, s. 9.
Ömer Fevzi, "Çıldırıyor", nr. 5, s. 68.
Ömer Fevzi, "Fikr-i Beka", nr. 16, s. 2.
Ömer Fevzi, "Hazan İçinde Temaşa-yı Bahar", nr. 4, s. 54-56.
Ömer Fevzi, "Hücrem", nr. 19, s. 5.
Ömer Fevzi, "İnfial", nr. 15, s. 5.

- Ömer Fevzi, “İnfilak-ı Garam”, nr. 12, s. 5.
 Ömer Fevzi, “Kamere Hitap”, nr. 7, s. 93- 94.
 Ömer Fevzi, “Peri-i Beşer”, nr. 20, s. 1.
 Ömer Fevzi, “Teessür”, nr. 21-22, s. 10.
 Saçlızade Bedreddin, “Elhan-ı Leyliye”, nr. 12, s. 5.
 Süha, “Nale-i Teselli”, nr. 10, s. 2.
 Süleyman Muhlis, “Şarkı”, nr. 8, s. 109.
 Tahsin Nahid, “Köprüde”, nr. 13, s. 7.
 Tahsin Nahid, “Ye’si Afak”, nr. 8, s. 105-106.
 Ziya Behlül, “Dalgalar”, nr. 15, s. 5-6.

Sonuç olarak, *Kehkeşan* dergisi Meşrutiyet dönemi Trabzon’unun ekonomik, sosyal, kültürel ve edebi hayatına ışık tutan bir dergidir. Dergide yer alan yazılar, yayımlandığı dönemine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. *Kehkeşan*’ın hüviyetinde süreli yayınların halkın aydınlatılmasında ve bilinçlendirilmesinde oldukça etkili olduğu saptanmıştır. Dergide sağlıktan ekonomiye, teknikten edebiyata, tarihten siyasete kadar pek çok konuda dönemin gerek ulusal gerekse bölgesel önemli isimlerinin yazıları mevcuttur. Siyasetten uzak durmak ilkesiyle yayın hayatına başlayan derginin siyasi atmosferden çok da kopmadığı, doğrudan olmasa da işlediği konularla İttihat ve Terakki yönetimine yakın bir yayın politikası izlediği görülmüştür. Derginin son sayısında kapanma nedenine ilişkin herhangi bir açıklama yer almamaktadır. *Kehkeşan* dergisinin 1-24. sayılarının kimlik bilgileri ilişik çizelgede verilmiştir.

Derginin 1-24 Sayılarının Kimlik Bilgileri

Sayı	Tarih	Sayfa	Matbaa	Yazı İşleri Müdürü	Foto-Resim	Fiyat	Açıklama
1	10 Temmuz 1325 (23 Temmuz 1909)	14	Meşveret Matbaası	A. Rıza	-	20 para	-
2	31 Temmuz 1325 (13 Ağustos 1325)	16	//	//	-	//	-
3	17 Ağustos 1325 (30 Ağustos 1909)	12	//	//	-	//	-
4	3 Eylül 1325 (16 Eylül 1909)	16	//	//	-	//	-
5	16 Eylül 1325 (29 Eylül 1909)	16	//	//	-	//	-
6	1 Teşrin-i Evvel 1325 (14 Ekim 1909)	16	//	//	-	//	-
7	15 Teşrin-i Evvel 1325 (28 Ekim 1909)	10	//	//	-	//	-

8	1 Teşrin-i Sani 1325 (14 Kasım 1909)	12	//	//	-	//	-
9	15 Teşrin-i Sani 1325 (28 Kasım 1909)	12	//	//	-	//	-
10	1 Kanun-i Evvel 1325 (14 Aralık 1909)	12	//	//	“Mehtapta Deniz Kenarında”	-	-
11	15 Kanun-i Evvel 1325 (28 Aralık 1909)	12	//	//	Bir kadın portresi mevcut	-	-
12	1 Kanun-i Sani 1325 (14 Ocak 1910)	16	//	//	“Peri-i Ezhar” isimli portre	-	-
13	15 Kanun-i Sani 1325 (28 Ocak 1910)	12	//	Rıza	“Tüller İçinde” isimli portre	-	-
14	1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910)	12	//	//	-	-	-
15	15 Şubat 1325 (28 Şubat 1910)	12	//	//	-	-	-
16	1 Mart 1326 (14 Mart 1910)	12	//	//	-	-	-
17	15 Mart 1326 (28 Mart 1910)	12	//	//	-	-	-
18	1 Nisan 1326 (14 Nisan 1910)	12	//	//	-	-	-
19	15 Nisan 1326 (28 Nisan 1910)	12	//	//	-	-	-
20	1 Mayıs 1326 (14 Mayıs 1910)	12	//	//	-	-	-
21- 22	1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910)	16	//	//	-	-	15 gün gecikme ile iki sayı birlikte basılmıştır
23- 24	10 Temmuz 1326 (23 Temmuz 1910)	16	//	//	-	-	30 gün gecikme ile iki sayı bitlikte basılmıştır